

POMEN IN UPORABNOST KAZALNIKA ZADOVOLJSTVO Z ŽIVLJENJEM**

‘Zadovoljstvo z življenjem’ kot vodilni družbeni kazalnik ‘onstran BDP’ paradigme

Povzetek. Članek obravnava potencial uporabe kazalnika subjektivnega zadovoljstva z življenjem kot kazalnika družbene blaginje. Ekonomsko deterministična izhodišča za oceno družbenega razvoja sama po sebi postajajo nezadostna. Prispevek v prvem delu predstavlja argumente, zakaj bi mnenjski kazalnik ‘zadovoljstvo z življenjem’ lahko postal vodilni evaluativni kazalnik ‘onstran BDP’ paradigme. Izpostavljen je potencial kazalnika, ki izhaja iz njegovega celovitega (holističnega) značaja. V drugem delu avtorja analizirata težave pri uporabi kazalnika v javnih politikah v slovenskem prostoru, predvsem v smislu nepoenotenosti metodologije med različnimi raziskavami ter nerednosti intervalov merjenja. V zaključnem delu s podatki Evropske družboslovne raziskave (ESS) ilustrativno prikažeta gibanje zadovoljstva z življenjem v zadnjem desetletju v Sloveniji. Videti je, da dinamika samega kazalnika ni neposredno povezana z dinamiko ekonomske situacije. V zadnjem času se tudi v prostoru javnih politik vse bolj uveljavlja pomen mehkih kazalnikov zadovoljstva, ki so primernejši za opredelitev ocene družbene uspešnosti. Avtorja ugotavljata, da kazalnik še ni dosegel zadovoljive uveljavitve v strokovnem in političnem okolju.

Ključni pojmi: zadovoljstvo z življenjem, onstran BDP paradigma, Slovensko javno mnenje (SJM), družboslovno raziskovanje

Uvod

Zdi se samoumevno, da bi bilo lahko zadovoljstvo posameznih članov družbe samo po sebi prioriteten družbeni cilj, predvsem v pomenu, da je s

* Dr. Slavko Kurdija, višji znanstveni sodelavec, dr. Valerija Korošec, Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.

** Izvirni znanstveni članek.

tem potrjeno učinkovito delovanje družbenega sistema. S tem pa je izpostavljen tudi pomen kazalnika *zadovoljstvo z življenjem* kot enega pomembnejših podpornih informacij za oceno družbe. Posredno kazalnik ponuja povratno informacijo o tem, v kolikšni meri so bile potrebe ljudi zadovoljene. Pri tem lahko raziskujemo tako družbo kot celoto kot tudi raven posameznih segmentov družbe.

Pomembnost kazalnika nakazujejo ugotovitve več raziskav (Diener, 2000; Judge, 2002), v katerih je izpostavljeno, da so zadovoljni ljudje ob enem produktivnejši, bolj zdravi, imajo boljše medosebne odnose, živijo dlje idr. Potrjena je tudi vzročnost med višjim zadovoljstvom z življenjem in optimizmom, višjo delovno motivacijo, pozitivnim pristopom k reševanju vsakodnevnih težav, večjimi kognitivnimi sposobnostmi, boljšem odzivu na stres in na druge patološke impulze iz okolja. Gre za nekakšno pozitivno povratno zanko tako na ravni posameznika kot na ravni družbe.

Vprašamo se lahko, zakaj potem veljava kazalnika *zadovoljstvo z življenjem* v analizi družbenih razmer in družbenem načrtovanju ni bolj samo-umevna? Zakaj se, glede na starost pojavljanja v strokovni literaturi in vključenost v sodobno agendo družboslovnega raziskovanja, uveljavlja v strateškem polju državnih politik tako počasi? Zgodovina njegove afirmacije ima sicer več mejnikov. Eden ključnih je začetek razprave, poimenovane *Onstran BDP*, ko se je zaradi trdoživosti kriznih razmer tudi v razvitih družbenih okoljih pojavila potreba po novih pristopih. Kazalnik *zadovoljstvo z življenjem* se v zadnjih letih vse bolj uveljavlja in postaja eden najpomembnejših mnenjskih kazalnikov v različnih strateških, državnih in mednarodnih analizah.

Širjenje polja kazalnika *zadovoljstvo z življenjem*

Zanimanje za obravnavo teme in pomen ocene zadovoljstva z življenjem pri razumevanju sodobnih družb, ki se je vidneje začelo že z Easterlinom (Easterlin, 1974), se je v zadnjem desetletju še povečalo. Kopicile so se ugotovitve (Easterlin, 2013), da ekonomski dejavniki ne morejo v celoti pojasniti doseženih ravni zadovoljstva z življenjem. V teoretskem smislu gre za parafraziranje Easterlinove predpostavke (Easterlin, 1974), da se stopnja zadovoljstva z življenjem v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja (v razvitih družbenih okoljih) ni povečala skladno s stopnjo ekonomske razvoja. Posamezniki so bili v tem obdobju deležni značilno višjih dohodkov, ki jih je prinašal ekonomski razvoj, medtem ko stopnja zadovoljstva ni sledila tej krivulji.

To je vodilo k številnim raziskavam na temo ločene obravnave ekonomskih kazalnikov in osebno (oziroma družbeno) zaznavo (samooceno) stanja. Večina teh študij temelji na samooceni splošnega zadovoljstva z

življenjem in sorodnih konceptov, še posebej koncepta s kazalnikom *sreča*.¹ Na tem mestu želimo predvsem poudariti pomen enovitega, sinteznega kazalnika *splošno zadovoljstvo z življenjem* kot izhodiščne predpostavke, ki na najboljši in relativno preprost način omogoča prepoznavo razhajanj med družbenimi in ekonomskimi evalvacijami družbene učinkovitosti. Gre torej za sprejemanje dejstva, da bogastvo v ekonomskem, materialnem smislu ne zagotavlja nujno tudi večjega zadovoljstva z življenjem. Iz tega sledi, da moramo pri ocenjevanju uspešnosti družbe ob upoštevanju ekonomskega vidika vsaj enakovredno upoštevati tudi neekonomske vidike, npr. socialni in ekološki vidik.² To je tudi rdeča nit t. i. *onstran BDP* paradigme. Na praktični ravni to pomeni, da moramo poiskati enega ali več kazalnikov, ki bi preseglji, nadomestili ali pa vsaj dopolnili ekonomski kazalnik BDP (bruto domači proizvod) kot vseobsegajoči in vseprisotni kazalnik družbenega razvoja oz. kazalnik družbene učinkovitosti.

Leta 2007 je predsednik evropske komisije José Manuel Barroso v svojem otvoritvenem govoru najavil izhodiščno misel konference, naslovljene *Onstran BDP*³: »BDP je bil leta 1930 uveden kot kazalnik tržne aktivnosti in je učinkovito orodje ekonomske politike. Nikoli pa ni bilo mišljeno, da bi meril družbeno blagostanje. In ne samo to: BDP je neuporaben, ko gre za prikazovanje sedanjih svetovnih in družbenih izzivov, kot so podnebne spremembe, javno zdravje in okolje; izzivov prihodnosti ne moremo reševati z orodji preteklosti; čas je, da pogledamo onstran BDP.« Poudarjeno je bilo, da potrebujemo kazalnike, ki kažejo družbeno kohezijo, dobro upravljanje in posameznikovo dobrobit. Kot izziv je bila izpostavljena ideja o oblikovanju enostavnega, teoretično konsistentnega, politično relevantnega in empirično merljivega kazalnika. Frey (Frey, 2007) je ob tej priložnosti utemeljeval kazalnika *zadovoljstvo z življenjem* in *sreča* kot sprejemljiva in primerna alternativna kazalnika za merjenje družbene dobrobiti.

Zelo podobna so bila tudi priporočila Socialnega in ekonomskega sveta EU (European Economic and Social Committee) iz oktobra 2008.⁴ Predstavili so tri možnosti: prvič, da je treba kazalnik BDP povsem nadome-

¹ *Le-tega raziskave pogosto uporabljajo skupaj ali pa izmenjaje s konceptom zadovoljstvo z življenjem.*

² *Glej npr. metodološka izhodišča projekta Kazalniki blaginje v Sloveniji (UMAR, 2012). Dostopno na: <http://www.kazalniki-blaginje.gov.si/img/metodoloska-izhodisca.pdf>.*

³ *Novembra 2007 je bila v okviru EU v Bruslju organizirana konferenca Beyond GDP. Udeležilo se je več kot 650 članov Evropske komisije, Rimskega kluba, OECD in WWF iz več kot 50 držav. Naj omenimo, da je bila istega leta sprejeta tudi Istanbulska deklaracija, s katero se je šest mednarodnih organizacij zavezalo k merjenju razvoja družbe v vseh dimenzijah, s končnim ciljem izboljšati oblikovanje in način sprejemanja različnih politik, demokracije in blaginje. OECD je v istem letu sprožil Globalni projekt merjenja razvoja družb (Wiki-Progress), leta 2009 pa je skupaj z Mednarodnim društvom za študij kvalitete življenja predstavljal kazalnike na temo blagostanja na tretjem forumu OECD v Koreji.*

⁴ *Dostopno na: http://www.footprintnetwork.org/images/article_uploads/Beyond-GDP-EU.pdf.*

stiti; drugič, da ga je treba dopolniti z enim ali dvema enako pomembnima kazalnikoma; tretjič, da ga je treba vključiti kot podkazalnik v nov sintezni kazalnik. Pomembno pri tem bi moralo biti predvsem, da kazalnik vsebuje objektivne faktorje, ki določajo človeške sposobnosti, da meri učinke politik, da omogoča primerljive časovne serije in primerjave med državami ter da je razumljiv tudi širši javnosti. Med množico alternativ so izpostavili tri možnosti: *kazalnik človekovega razvoja*, *indeks kakovosti življenja* in *sve-tovno podatkovno bazo sreče*.⁵ Podobnim usmeritvam so sledila znamenita Stiglitzeva priporočila (Stiglitz et al., 2009). Imela pa so večji odmev kot zgoraj omenjeni dogodki predvsem zato, ker so jih razumeli in upoštevali tudi ekonomisti.

Nesporno je, da so ekonomisti in njihov gospodarsko-politični diskurz ključni določevalci in usmerjevalci družbenega razvoja zadnjih nekaj desetletij. Ekonomija (predvsem njena neoliberalna izhodišča) kot družbeno upravljavska paradigma pa je končni gospodar pogojev in načinov delovanja sodobnih družb. Jasno je, da bodo premiki na tem področju težavni in da bodo kakšne resnejše spremembe prevladujočega ekonomskega diskurza pri uporabi orodij za oceno družbene stvarnosti še vedno sprejete z velikimi zadržki. Tendence po spremembah, ki so bile očitne po prvotnem kriznem šoku v letu 2008, ko se je zdelo, da je izrazita neoliberalna ekonomska paradigma in BDP diskurz pred zlomom, se še vedno niso uveljavile do točke, ki bi resneje spremenila obravnavo družbenega razvoja in njegovih smernic.⁶

Od leta 2010 je indikator *splošno zadovoljstvo z življenjem* vključen v Poročilo Združenih narodov o človekovem razvoju (Human Development Report), od leta 2011 pa v OECD-jev kazalnik *boljše življenje* (angl. *Better life index*). UMAR RS ga kot samostojni kazalnik vključuje v Poročilo o razvoju⁷ od leta 2011 dalje, od leta 2014 pa tudi v kazalnik blaginje.⁸ Na Statističnih dnevih leta 2010 je bila tudi predstavljena agenda *beyond GDP*, kjer so bili podani nekateri pomembni argumenti, zakaj bi kazalnik *splošno zadovoljstvo z življenjem* lahko postal najpomembnejši kazalnik *onstran BDP* paradigme (Korošec, 2010). Ima namreč potencial, da se vzpostavi kot temeljni socialni kazalnik, ki je v veliki meri enakovreden ali celo nadrejen ekonomskemu kazalniku BDP, še posebej ko govorimo o njegovi informacijski vred-

⁵ Dostopno na: <http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl>.

⁶ *To je denimo razvidno iz prispevka direktorice Eurostata Inne Stienbuka. Paradigmo onstran BDP so želeli spremeniti v BDP in onkraj (GDP & beyond). To pomeni, da v temelju obdržimo kazalec BDP, poleg tega pa vpeljemo še nekaj »onkraj« tega. Ta predlog kaže na manjšanje začetnega entuziazma za spremembo paradigme.*

⁷ Poročilo o razvoju 2013. UMAR : Ljubljana, 8. 5. 2014; http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/pr/2013/POR_2013s.pdf.

⁸ Dostopno na: <http://www.kazalniki-blaginje.gov.si/druzbblag.html>.

nosti, ki opredeljuje kakovost in smer izvajanja politik. Obenem pa poleg širših družbenoekonomskih okoliščin inherentno vsebuje tudi informacijo o BDP. Kazalnik je v svojem bistvu večdimenzionalen, saj združuje tako družbeni kot ekonomski vidik. Ključno pri njegovi uveljavitvi pa je seveda spremenjeno izhodišče, ki meri na cilje družbenega razvoja. Zadovoljstvo z življenjem je namreč družbeno priznani cilj sam po sebi, kar BDP in njegova rast nista nujno več. Ali povedano drugače, kazalnik *splošno zadovoljstvo z življenjem* bi lahko bil tisti vseobsežni kazalnik, ki vključuje relevantne vidike blaginje in trajnosti,⁹ tudi ko gre za usmerjanje družbenoekonomske politike, ki lahko v veliki meri nadomesti kazalnik BDP. Kazalnik po vsebini ustreza vsem prej omenjenim evropskim priporočilom (zahtevam) in priporočilom referenčne Stiglitzeve študije (Stiglitz, 2009).

Opredelitev kazalnika in njegove prednosti

Kazalnik *zadovoljstvo z življenjem* izhaja iz pojma, ki ga angleška literatura opredeljuje kot *subjective well-being* («subjektivna dobrobit»). Z izrazom zadovoljstvo arbitrarno posegamo na področje nekonsistentnosti prevodov bolj v obliki predloga. Prevajanje pojma v slovenščino nemalokrat predstavlja težavo, saj nimamo neposrednega pomenskega ekvivalenta. Govorimo predvsem o angleškem samostalniku *well-being* brez pridevnika *subjective*. Lahko ga sestavimo iz besed *dobro* in *biti* (*dobro-bit*, *dobro-bitje*). Iz tega izhaja rešitev 'dobrobit'. Pojem se sicer zdi kot najboljši ekvivalent angleškega prevoda, a je precej neobičajen in redko uporabljen. Postavlja se vprašanje njegovega enotnega razumevanja (predvsem v anketnih situacijah). Druga težava pa je, da se pojem pogosto uporablja kot sinonim za *korist* – denimo »delati za dobrobit domovine«, »skrbeti za dobrobit otrok« ipd. V tem smislu je lahko zavajajoča predvsem njegova konotacija na materialno korist, čeprav manj kot pri ostalih izpeljankah, kot sta na primer *blaginja* in *blagostanje*. Menimo, da prevladujoča oblika prevoda *well-being* v pojem 'blaginja' in celo njena nekoliko bolj rahločutna verzija 'blagostanje' konotirata na prevlado ekonomističnega diskurza v prostoru javnih politik, kjer večina ocen izhaja iz horizonta materialnega, ekonomskega. Uporaba pojma *zadovoljstvo* pa predstavlja korak stran od prevladujoče materialne konotacije kazalnika.¹⁰

Omenili smo že, da ima kazalnik več pojavnih oblik. Njegove metodološke in teoretske opredelitve pa lahko izhajajo iz različnih pristopov. Prej

⁹ Zdi se boljši od nekaterih konkurenčnih (sestavljenih) sinteznih kazalnikov, kot je denimo HDI (*Human Development Index*). Denimo, HDI lahko raste kljub katastrofalnemu padcu enega od podindeksov, npr. pričakovani dolžini življenja, ker ga »odtehta« rast BDP ali višja stopnja izobraževanja.

¹⁰ Velja poudariti, da gre za ad hoc terminološko rešitev v okviru omenjenega prispevka, s čimer ne želimo zapirati prostora boljšim rešitvam pri poimenovanju oz. prevajanju kazalnika.

omenjeni kazalnik HDI na primer predstavlja t.i. objektivizirani pristop,¹¹ kjer je zadovoljstvo izraženo kot količnik med trenutnimi pogoji (okolisčinami) in posameznikovimi pričakovanji. Njegova slabost je predvsem, da zahteva specifičen izbor metapodatkovnih kriterijev,¹² ki so odvisni od izbire avtorjev kazalnika. S tem se odpira tudi možnost za »arbitrarne« selektivnost specifičnih komponent. Takšna oblika kazalnika lahko sčasoma omaja primerljivost v času in prostoru, še posebej če bi se v nekem obdobju pokazalo, da izbrane komponente ne kažejo prave slike. Ne nazadnje se ob tem odpira tudi vprašanje veljavnosti (angl. *validity*) kazalnika: v kakšni meri takšen sestavljen kazalnik ustrezno izraža koncept splošnega zadovoljstva z življenjem v družbi.

Več primerov kaže, kako so se temu želeli izogniti avtorji različnih kazalnikov, ki so vztrajali pri tem, da kazalnik ostane sestavljen iz več vnaprej določenih komponent. Primer je razvijanje indeksa OECD *boljše življenje* (angl. *Better life index*), ki omogoča spremljanje preferenčnih komponent v posameznih državah. Spletna stran OECD omogoča dodatne prilagoditve, saj lahko vsak uporabnik na interaktivni platformi po lastnem izboru pomembnejši komponenti poveča težo, kar OECD spremlja in analizira naknadno. Problem pa ni samo teža, ki jo avtorji kazalnika pripisujejo določeni komponenti, pač pa tudi izbor komponent. To so želeli upoštevati avtorji kazalnika *boljše življenje*. Zato niso omogočili izračunavanja skupnega sestavljenega kazalnika, pač pa »marjetico«, ki kaže, kako dobro se določena država odreže na posameznem lističu v primerjavi z drugimi državami. Še bolj ambiciozni so bili, na primer, avtorji kazalnika *družbena klima* (angl. *Social Climate*).¹³ K oceni splošnega zadovoljstva z življenjem so dodane še ocene zadovoljstva na štirinajstih različnih področjih: zadovoljstvo s krajem bivanja, zadovoljstvo z zdravstvenim sistemom, s pokojninskim sistemom, s skrbjo za brezposelne osebe, s stroški življenja, z medetničnimi odnosi v državi, z reševanjem neenakosti in revščine, z energetsko dostopnostjo, s stroški za vzdrževanje gospodinjstva, z delom javnih služb in državne uprave, z razvojem nacionalnega gospodarstva, z zaposlitveno situacijo posameznika, s finančnim položajem v družini in stopnjo brezposelnosti v državi.

Ena od alternativ je t.i. *subjektivni pristop*, ki izpostavlja specifične socialno-psihološke aspekte zadovoljstva. Znani pristop te vrste je lestvica osebnega zadovoljstva na šestih področjih posameznikovega zadovoljstva: avtonomija, osebna rast, sprejemanje samega sebe, življenjski cilj, obvladovanje in pozitivna povezanost (Ryff, Keyes, 1995). Iz teh opredelitev je bil izveden obsežen

¹¹ Npr. DeFloor, Ootegem (2008).

¹² Denimo: BDP, stopnja izobrazbe, umrljivost ipd.

¹³ Dostopno na: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_391_en.pdf.

anketni modul subjektivnega zadovoljstva, v okviru raziskave ESS (European Social Survey)¹⁴ v tretjem valu, leta 2006.¹⁵ Težava tega pristopa je predvsem velika količina indikacij, selektivni izbor izhodiščnih tematik in nemalokrat za posameznika manj razumljivo navajanje specifičnih psiholoških situacij. Tak indikator ima za oceno družbene stvarnosti bolj posredno informacijsko vrednost. Je manj oprijemljiv in razumljiv ter s tem manj uporaben za različna področja resornih politik oz. kot indikator družbene učinkovitosti.

Temeljni pristop pri izvedbi kazalnika *zadovoljstvo z življenjem* in obenem njegova najenostavnejša pojavna oblika je posamezna (enotna) odmera (angl. *single measure*) posameznikovega splošnega zadovoljstva z življenjem. Najbolj znana operacionalizacija v obliki vprašanja sledi Dienerjevemu predlogu (Diener, 2006), po katerem posameznik (respondent) ocenjuje splošno zadovoljstvo z življenjem s pomočjo lestvice. Najpogosteje je uporabljena lestvica od 0 do 10. Vprašanje pa se glasi: *V celoti gledano, kako zadovoljni ste sedaj¹⁶ s svojim življenjem? Izberite ustrezno vrednost na lestvici od 0 do 10, pri čemer 0 pomeni, da ste izredno nezadovoljni, 10 pa, da ste izredno zadovoljni.*¹⁷ Njegova izjemnost je v tem, da v obliki enoštevilske vrednosti sporoča relativno kompleksno vsebino. Vprašanje meri zadovoljstvo posameznika, ki ga lahko razumemo kot (subjektivno) zadovoljstvo posameznika s svojim življenjem nasploh. Gre za kompleksno oceno celote posameznikovega življenja v enotni, sintezni obliki, ki izhaja iz širokega spektra posamičnih subjektivnih vidikov. Odgovor na takšno vprašanje je torej evaluativni miselni izraz v obliki integralne ocene, ki združuje številne vidike človekovega življenja. Nanaša se bodisi na celotno posameznikovo življenje bodisi na specifično obdobje posameznikovega življenja. Ocena je lahko v večji meri abstraktna ali pa izhaja iz konkretnejših, materializiranih izkušenj in okoliščin življenja (Diener, 2006). Je torej enotna kognitivna komponenta v obliki ocene, definirana kot zadovoljstvo z življenjem. Višina ocene izraža višino posameznikovega zadovoljstva z življenjem. Sinteznost kazalnika, postavljenega v obliki posamezne (enotne) odmere, se kaže v zgostitvi mnogoterih plasti, ki predstavljajo referenčne aspekte posameznikovega življenja. Kazalnik zgošča več preferenčnih dejavnikov v obliki enotne, holistične ocene. Njegova izrazita prednost pa je v tem, da sintezo opravi posameznik (respondent) sam. S tem se izognemo nehotenim napakam pri agregiranju, možni pristranskosti ali celo namerni selektivnosti pri postopku sestavljanja kazalnika.

Pri sestavljenih kazalnikih, s katerimi se želi konkretno določati izhodišča za sestavo kazalnika, obstaja večje tveganje njegove veljavnost v dejstvu, da

¹⁴ Dostopno na: <http://www.europeansocialsurvey.org/>.

¹⁵ Celotno poročilo je dostopno na: <http://www.nationalaccountsofwellbeing.org/>.

¹⁶ V predhodnih izvedenkah vprašanje ni imelo jasne časovne definicije, zato je bila dodana beseda »sedaj«.

¹⁷ Vprašanje B20 v vprašalniku ESS 2012 Val 6 (Kurdija, 2013).

avtorji oz. oblikovalci indeksa po lastnem preudarku določenim komponentam pripisujejo prednost. To pa lahko močno odstopa od preudarkov respondentov samih. Dajalec ocene (posameznik) je torej arbiter, ki definira dimenzije, nivoje, ki določajo vse tisto, kar vpliva na njegovo zadovoljstvo kot tako. Cilj je zadovoljstvo, njegove sestavne elemente pa pravzaprav mora dati vsakršna konkretna nadaljnja analiza. To zagotavlja čisto, nevtrarno izhodišče, ki šele zares omogoča iskanje dejavnikov, ki saturirajo pomen kazalnika oziroma osmišljajo njegovo razumevanje v okviru določene družbe. Pripadniki različnih družb ga lahko tvorijo različno. Njegova podrobnejša analiza in analiza primerjav sorodnosti njegovih izvornih komponent je lahko pomemben naslednji korak v raziskovanju tega fenomena. Za osnovno primerljivost, kar pričakujemo od kvantitativnega kazalnika te vrste, pa se zdi primeren (tudi metodološko) prav zaradi svoje enostavnosti.¹⁸

Tisto, s čimer se ukvarjajo avtorji vnaprej sestavljenih kazalnikov, lahko bolje naredi posameznik. Vsak je sam zase bolj sposoben kompleksne integracije izkušenj in pričakovanj kot kdor koli drug. Posameznik v relativno kratkem času, brez velikega razmišljanja, pogosto celo nezavedno izbere zanj pomembne komponente. Lahko jih zelo poenostavi in njihovo kompleksnost zoži celo na eno samo dimenzijo, ki je zanj ključna. S tem določi tudi uteži, pomembnost komponente. Sam jim določa maksimalno, minimalno, idealno, optimalno vrednost in nato na holističen način to sintetizira v obliki ene izražene ocene – številke. Eden od pomembnih ciljev pri oblikovanju kazalnika je tudi njegova vsesplošna razumljivost. Takšen, v obliki enotne ocene, je najboljše razumljiv tako uporabnikom kot širši javnosti. To je pomembna prednost tega kazalnika v primerjavi z drugimi, vnaprej sestavljenimi kazalniki, še posebej takšnimi, ki so rezultat kompleksnih računskih modelov.

Avtorji modula *Well-being* (zadovoljstvo z življenjem) v okviru raziskave ESS¹⁹ menijo, da je sicer povsem legitimno in predvsem »stroškovno« učinkovito, če se uporablja kazalnik *splošno zadovoljstvo z življenjem* tudi kot ključni kazalnik subjektivnega zadovoljstva. Obenem pa menijo, da z enim vprašanjem koncepta ni mogoče zajeti v celoti, kajti odločitev, kako je nekdo zadovoljen z življenjem, zahteva kompleksno integracijo izkušenj in pričakovanj. Na tej točki se znova vzpostavlja dilema oblikovanja kazalnika, ki naj bi ga bilo treba še dodatno nadgraditi. Strinjamo se lahko, da je analitična raba kazalnika z vrsto drugih indikacij potrebna in mogoča predvsem v njegovi nadaljnji, poglobljeni obravnavi. A kazalnik naj bi v izhodišču

¹⁸ Idealne rešitve pri konstrukciji kazalnika seveda ni. Tudi ocena, ki jo ta omogoča, ni popolna (v celoti objektivna). Rezultati kazalnikov so najboljši možni približki celo tam, kjer bi pričakovali, da z natančnostjo ne bi smeli imeti prevelikih težav, to je pri ekonomskih kazalnikih. Na primer, stopnja brezposelnosti je lahko registrirana ali anketna. Razlika med njima je nemalokrat značilno različna. Podobne dileme najdemo tudi v zgodovini izračunavanja inflacije (Karabell, 2014).

¹⁹ Dostopno na: <http://www.europeansocialsurvey.org>.

predvsem zagotavljal primerljivost v času in prostoru ter pomenil temeljno informacijo o zadovoljstvu z življenjem v konkretnih družbenih okoljih, brez strahu, da bi ga morda ne razumeli vsi enako.

Ena od pomanjkljivosti takšnega enotnega kazalnika, na katero opozarjajo prej omenjeni avtorji, je tudi, da je višja ocena zadovoljstva lahko rezultat splošnega občutka, da je življenje dobro, vendar pa tudi v primeru, če življenje ne gre posebno dobro, ampak ima posameznik oziroma družba, v kateri živi, pač nižja pričakovanja. Problem je bolj izrazit, če bi, denimo, s kazalnikom želeli sklepati na oceno delovanja oz. učinkovitosti sistema, še posebej uspešnosti posameznih politik. Zabriše se namreč lahko meja med razlogi, ki odsevajo rezultat: ali gre bolj za razlike v izkušnjah ali za razlike v pričakovanjih. V tem pogledu je kazalnik podoben kazalniku *sreča*.²⁰ Omenili smo že, da gre za soroden, komplementaren ali celo nadomesten indikator v vrsti družboslovnih raziskav. Ko govorimo o iskanju optimalnega *onstran BDP* kazalnika menimo, da je *zadovoljstvo z življenjem* primernejši kazalnik. Razlogi so predvsem v specifični razliki, ki jo predstavlja percepcija *zadovoljstva* v primerjavi s percepcijo *sreče*.

Ocena kazalnika *sreča* izhaja bolj iz posameznikovih notranjih, individualnih občutenj z manj neposredne navezave na družbeni kontekst, medtem ko kazalnik *zadovoljstvo* kaže večjo senzibilnost za družbeni kontekst: kako ljudje ocenjujejo svoj položaj glede na primerljivo družbeno okolje. Pri kazalniku *zadovoljstvo* je izrazitejše tudi prilaganje na novonastale družbene okoliščine na način adaptacije posameznikovih aspiracij. Pri kazalniku *sreča* pa so bolj v ospredju afektivni procesi, ki izhajajo iz čustvenega dojetja manjša posameznikove stvarnosti. Na kazalnik *sreča* ima nekaj večji vpliv tudi posameznikovo trenutno razpoloženje, torej gre časovno gledano morda bolj za kratkotrajna občutenja, medtem ko je pri *splošnem zadovoljstvu z življenjem* bolj v ospredju dolgoročneje vrednotenje: torej ocena, ki vključuje primerjavo v prostoru (referenčno okolje) in času (preteklost, sedanjost). Semantično gledano obstaja dokaj subtilna razlika med pojmom, a kognitivni odziv, še posebej v primeru sorodne merske konceptualizacije, v anketni situaciji pogosto ne daje značilno različnih rezultatov (Veenhoven, 2012). Mnenja o tem, koliko kazalnika *sreča* in *zadovoljstvo* pravzaprav merita podobne oz. različne stvari, niso vselej enotna. Gre za dokaj zanimivo vprašanje, ki bi ga bilo dobro v luči novih spoznanj na novo preveriti.²¹

Kot rečeno, kazalnika *zadovoljstvo z življenjem* in *sreča* pogosto razumemo kot sinonima. Podobna sta si v tem, da sta oba kognitivno sintezna izraza. Kljub podobnosti pa so med njima beležimo razlike. To kaže

²⁰ Npr: »V celoti gledano, kako srečni bi rekli, da ste?« Vprašanje iz jedrnega dela vprašalnika Evropske družboslovne raziskave (ESS).

²¹ Relevantno se zdi tudi vprašanje, koliko lahko določen pojem v tridesetih letih vsesplošne uporabe svoje pojmovno (pomensko) središče premakne, razširi; skratka, da izgubi svojo začetno »nedolžnost«.

primerjava povprečij pri obeh vprašanjih. Evropska družboslovna raziskava (ESS) v vseh sedmih valovih, od leta 2002, vključuje obe indikaciji. Podatki kažejo pri kazalniku *sreča* sistematično nekaj višje ocene kot pri kazalniku *zadovoljstvo*. V raziskavi ESS je povprečje med državami približno za 0,37 v korist *sreče* (na lestvici od 0 do 10). Izjema je Danska, kjer je slika sistematično obrnjena za delež 0,12 ocene na isti lestvici. Podobno sliko kažejo tudi druge raziskave (npr. Eurofound, 2012).

Glede na izkušnje in uporabnost obeh v zadnjem času se zdi, da je kazalnik *zadovoljstvo z življenjem* nemara najboljši v konkurenci kazalnikov *onstran BDP*. Njegove prednosti so predvsem: sinteza na ravni posameznika, njegova vsesplošna razumljivost, enostavnost in transparentnost. Kazalnik je relativno lahko empirično preverljiv in je v metodološko nadzorovanem raziskovalnem polju z njim skorajda nemogoče manipulirati. Njegova informativna vrednost, ki izhaja iz njegovega holističnega značaja, je pomembna tako za raziskovalce s področja družboslovja kot za analizo politik. Kazalnik je v številnih družboslovnih raziskovalnih projektih preстал mnoge metodološke preizkuse veljavnosti in zanesljivosti. Zaradi svoje preprostosti je tudi najcenejši, v okviru raziskovalnih vsebin pa zavzema minimalen prostor, kar v obdobju krize raziskovanja in krčenja sredstev za raziskovanje tudi ni nepomembno.

Merjenje splošnega zadovoljstva z življenjem v Sloveniji

V Sloveniji lahko prepoznamo vrsto raziskav in projektov, ki v okviru različnih in širše zastavljenih tematik vključujejo tudi kazalnik *splošno zadovoljstvo z življenjem*. Pred časom je bil v Sloveniji v okviru Statističnih dni organiziran posvet o merjenju in uporabi podatkov o družbenem napredku in blaginji. Eden od rezultatov posveta je bila ideja možnega povezovanja dveh ključnih institucij, ki razpolagata s serijami in vrstami primerljivih podatkov na temo omenjenih indikatorjev: Center za raziskovanje javnega mnenja na FDV in Statistični urad RS (SURS). Med drugim je bila izražena tudi želja, da bi bilo merjenje indikatorja *zadovoljstvo z življenjem* v Sloveniji pogostejše. Priporočljivo bi bilo merjenje vsaj dvakrat letno. Ker je teh merjenj premalo, pogosto zaradi dinamike, ki jo določajo veliki mednarodni projekti, se zdi, da so glede na potrebe UMAR (ki je gotovo eden pomembnejših uporabnikov teh podatkov) najbolj konkurenčni podatki Eurobarometra. Izvedba teče dvakrat letno. Raziskave ESS, ki velja za eno izmed najbolj metodološko dovršenih,²² se žal izvaja na dve leti, serija

²² *Evropska družboslovna raziskava – ESS (European Social Survey) je eden ključnih evropskih družboslovno raziskovalnih projektov. Meri stališča, ravnanja in pogoje življenja prebivalstva z instrumenti, ki zagotavljajo popolno primerljivost podatkov za 30 evropskih držav na relevantnih tematskih področjih. Je longitudinalne narave in od leta 2002 poteka vsaki dve leti. Raziskava ESS danes predstavlja enega*

drugih raziskav v okviru programa Slovensko javno mnenje (SJM) pa enkrat letno.

Program SJM predstavlja eno najbolj prepoznavnih družboslovnih raziskav v Sloveniji. Gre za izvirni slovenski družboslovni projekt z najdaljšo raziskovalno zgodovino. Je longitudinalno zasnovan, po metodološki zahtevnosti pa sodi v najvišji rang nacionalnih družboslovnih raziskovalnih programov (podobno kot *General Social Survey* v ZDA ali *Allbus* v Nemčiji). Izhodiščni nacionalni vzorci obsegajo približno 1800 enot. Vzorčne realizacije pa so se v zadnjih letih gibale med 60% in 70%, kar je pogosto tudi zahteva za akademski tip raziskovanja (ESS postavlja mejo na 70%). Poleg kvalitete v izvedbi in metodologiji raziskave se konkurenčnost SJM podatkov kaže predvsem v medčasovni primerjavi za najdaljše možno obdobje v Sloveniji. Ob tem pa so podatki primerljivi tudi v mednarodnem okviru, saj je program vključen še v vrsto drugih pomembnih mednarodnih projektov.²³

Težava je v tem, da kljub širokemu naboru vsebinskih modulov raziskav ni vselej zagotovljena popolna ponovljivost (istega) sklopa indikacij (in tudi ne njihovega vrstnega reda). Bolj kot razlika v pristopih in metodološki zasnovi je razlika v obliki (dikciji) vprašanj, njihovem vrstnem redu in v merski osnovi (uporabljenih lestvicah) tisto, kar onemogoča celovite primerjave med npr. podatki raziskav SURS in podatki raziskav iz programa SJM. V okviru programa SJM se je zadovoljstvo z življenjem merilo s štiristopenjsko lestvico (1 – zadovoljen, 2 – dokaj zadovoljen, 3 – ne kaj dosti zadovoljen, 4 – sploh nisem zadovoljen²⁴), desetstopenjsko lestvico (1 – nezadovoljen; 10 – zadovoljen²⁵) in v zadnjem času najpogosteje z enajststopenjsko lestvico (0 – povsem nezadovoljen; 10 povsem zadovoljen²⁶), odvisno od mednarodnega primerjalnega projekta, ki je bil vključen v SJM. Tudi SURS v projektu EU-SILC uporablja enajststopenjsko lestvico, vendar z ne povsem izenačenimi merskimi pristopi. Zastavlja se vprašanje, kako s primerjavo oziroma kombiniranjem podatkov iz več virov omogočiti prikaz podatkov dvakrat ali celo večkrat letno. Za to bi verjetno potrebovali

najkakovostnejših merskih instrumentov, ki vzpostavljajo podatkovne vire za mednarodno primerljive indikatorje družbenega razvoja in dinamiko evropskih družb. Metodologija raziskave je dosegla najvišjo raven standardizacije v primerjalnem družboslovnem raziskovanju. Raziskovalna skupina SJM je partner projekta od vsega začetka – od leta 2002 kot snovalka raziskave, kot nacionalna koordinatorica in tudi kot organizacija za izvedbo raziskave.

²³ Odvisno od vsebine modula. Program je od leta 1990 vključen v vrsto pomembnih mednarodnih raziskovalnih projektov, npr. *Internacional Social Survey Program (ISSP)*, *European Values Study (EVS)*, *World Values Survey (WVS)*, *CSES (Toš, 2011)*.

²⁴ Na primer SJM 97/1 in SJM 2001/1, glej Tabelo 3.

²⁵ Na primer SJM 92/1 in SJM 95/2 in v okviru raziskav *World Value Survey* (<http://www.worldvalues-survey.org/wvs.jsp>).

²⁶ Od raziskave SJM 99/1 in v seriji sedmih valov raziskave ESS od leta 2002.

sistemski dogovor med nosilci raziskav, ki bi šel onstran projektne določeni pravil vsakega posamičnega projekta.

Ob tem velja omeniti, da je v okviru programa raziskav Centra za raziskovanje javnega (CJMMK) bilo vprašanje o zadovoljstvu z življenjem (kot tudi vprašanje o osebni sreči) od decembra 2010 vključeno tudi v telefonsko raziskavo Politbarometer (Kurdija, 2011). Raziskava je bila v izhodišču zasnovana kot ponavljajoča se mesečna meritev. V tej obliki je potekala od konca devetdesetih let. Ker je bila raziskava v zadnjih letih podprta le v manjšem obsegu, je bila v tem času izvedena največ tri- do štirikrat letno.²⁷ Ne glede na njeno pogostost je v času, ko je raziskava še potekala, omogočala uporabo podatkov vsaj dvakrat letno, kar je bil temeljni cilj prikazovanja indikatorja *zadovoljstvo z življenjem* v okviru projekta Blaginja (UMAR, 2012). Težava je seveda, da kakovost podatkov, kljub optimizirani metodologiji, ni primerljiva z raziskavami terenskega tipa, z osebnim anketiranjem in metodami merjenja, ki temeljijo na verjetnostnem vzorčenju.

Če zanemarimo (pre)majhno pogostost prikazovanja podatkov, ostaja po metodološki strani eden večjih problemov sistematičnega prikazovanja kazalnika *zadovoljstvo z življenjem* neenotna in ne v celoti primerljiva metodologija. Obstaja vrsta raziskav, ki merijo zadovoljstvo z življenjem z eno od različic vprašanja, ki se razlikujejo bodisi po intervalu merjenja, bodisi po dikciji vprašanja, bodisi po merski lestvici in bodisi po metodi zbiranja podatkov. Dodatna težava je tudi spremenljiv nabor sodelujočih držav,²⁸ če je eden od ciljev primerjava s skupino držav, kot je denimo EU. Težav je manj, če ostanemo zgolj na prikazu Slovenije, a tudi tu težava medsebojno primerljivega prikaza ostaja.

V naslednji tabelah bomo poskušali iskati primerljiv rezultat v deležu zadovoljnih, ki bo prikazan v različnih izvedbah seštevke. V okviru Eurobarometra (znotraj članic EU) se zadovoljstvo z življenjem meri z vprašanjem: *Na splošno, kako zadovoljni ste z življenjem, ki ga živite?* Možnimi odgovori so: *zelo zadovoljen, zadovoljen, nezadovoljen in zelo nezadovoljen*. Za Slovenijo imamo podatke od leta 2004 dalje (Tabela 1). Po drugi strani pa SURS npr. svojo 11-stopenjsko lestvico v SI-STATI tudi prikazuje v štirih kategorijah. Če to primerjamo s 4-stopenjsko lestvico Eurobarometra, vidimo odstopanja.²⁹ Prav tako ni ujemanja, če npr. SURS-ove in Eurobarometrove kategorije združimo v binaren prikaz *zadovoljnih* in *nezadovoljnih* (Tabela 1 in Tabela 2).

²⁷ V letu 2014 je bila izvedena zgolj ena meritev.

²⁸ Otežkočeno je tako izračunavanje povprečnih vrednosti kot tudi razvrstitev posameznih držav.

²⁹ Tu imamo primer, ko na razlike lahko deluje različna ubeseditiv lestvice in kako močno respondenti čutijo razliko med »ne kaj dosti zadovoljen« in »dokaj nezadovoljen«. Ob tem se zastavlja tudi vprašanje o doslednosti prevodov, ko gre za mednarodne raziskave. Več raziskav (na čelu z ESS) tudi v tem pogledu postavljajo visoke zahteve.

Tabela 1: EUROBAROMETER – ZADOVOLJSTVO Z ŽIVLJENJEM

Euro-barometer	Zelo zadovoljni	Dokaj zadovoljni	Bolj nezadovoljni	Zelo nezadovoljni	Zadovoljni skupaj	Nezadovoljni skupaj
2004	27,0%	63,0%	8,0%	1,0%	90,0%	9,0%
2005 (p)	23,5%	65,0%	10,5%	1,5%	88,5%	12,0%
2006 (p)	25,0%	63,0%	10,5%	1,0%	88,0%	11,5%
2007 (p)	25,5%	63,5%	10,0%	1,0%	89,0%	11,0%
2008 (p)	25,5%	61,5%	10,5%	2,5%	87,0%	13,0%
2009 (p)	21,5%	64,5%	12,0%	2,0%	86,0%	14,0%
2010 (p)	21,0%	64,0%	12,5%	2,5%	85,0%	15,0%
2011 (p)	21,0%	64,0%	12,5%	2,5%	85,0%	15,0%
2012 (p)	21,0%	64,0%	14,5%	2,5%	85,0%	17,0%
2013 (p)	18,5%	63,5%	14,0%	4,0%	82,0%	18,0%
2014 (p)	23,5%	59,0%	15,0%	2,5%	82,5%	17,5%

Vir: Eurobarometer (2014), (p) – upoštevano je letno povprečje.

76

Podatki niso enostavno prevedljivi s pomočjo seštevanja (združevanja vrednosti), če vemo, da vsaka od raziskav uporablja svoja orodja, četudi za merjene »istih« vprašanj. V Tabeli 2 so rezultati ankete EU-SILC; nanašajo se na osebe, stare 16 ali več let, ki so v anketi ocenjevale: *Kako ste gledano v celoti zadovoljni s svojim življenjem?* (na lestvici od 0 – povsem nezadovoljen, do 10 – zelo zadovoljen).

Tabela 2: EU-SILC – SAMOOCENA SPLOŠNEGA ZADOVOLJSTVA Z ŽIVLJENJEM, 2012, 2013

SILC	9-10	7-8	5-6	0-4	b. o	pov-prečje	7 do 10	5 do 10
2012	20%	45%	26%	7%	1%	7,1	65%	91%
2013	20%	45%	26%	8%	0%	7,0	65%	91%
2014	17%	46%	27%	9%	1%	6,9	63%	90%

Vir: SURS, EU-SILC (2014).

V eni od vrst merjenja zadovoljstva z življenjem v okviru SJM (v letih 1997 in 2001, Tabela 3) je bil ravno tako kot pri Eurobarometru uporabljen nabor štirih možnih odgovorov. Ubeseditve odgovorov so nekoliko različne, a zdi se, da bi bilo ujemanje z Eurobarometrovimi odgovori na tem mestu lahko še največje, vsaj v smislu približka velikostnega razreda, tj. da gre za delež, ki je med 80 % in 90 %. A to so zgolj ugibanja, saj žal ne razpolagamo s podatki iz Eurobarometra za isto časovno obdobje.

Tabela 3: PRIMER IZ RAZISKAV SJM

	Zadovoljni	Dokaj zadovoljni	Ne kaj dosti zadovoljni	Sploh niso zadovoljni	Zadovoljni skupaj	Nezadovoljni skupaj
SJM 1997	30,1	51,5	14,8	2,3	81,6	17,1
SJM 2001	37,4	47,7	11,0	3,4	85,1	14,4

Vir: SJM 2013/3, Pregled in primerjava rezultatov, Ljubljana, 2013: 2).³⁰

Kot je bilo že omenjeno, se je tudi v okviru raziskave Politbarometer (od decembra 2010) zastavljalo vprašanje o zadovoljstvu z življenjem. Tudi v tem primeru, ne glede na različna preračunavanja, lahko opazimo razlike v deležih »zadovoljnih« v primerjavi z nekaterimi prej omenjenimi raziskavami. Ob vrsti prikazov podajamo tudi pogled na to serijo podatkov, zavedajoč se, da gre za specifično raziskavo, z drugačnim pristopom. Na vprašanje o zadovoljstvu z življenjem (»V celoti gledano, kako zadovoljni ste sedaj s svojim življenjem?«) anketiranci odgovarjajo s pomočjo 5-stopenjske lestvice (pri čemer 1 pomeni – *sploh nisem zadovoljen*, 5 pomeni – *zelo sem zadovoljen*).

Tabela 4: POLITBAROMETER – SPLOŠNO ZADOVOLJSTVO Z ŽIVLJENJEM, DECEMBER 2010–JUNIJ 2014

Politbarometer	5 – Zelo sem zadovoljen	4	3	2	1 – Sploh nisem zadovoljen	Primer: seštevek 5+4+3	Primer: seštevek polovice deleža 3 ter 4 in 5	Primer: seštevek 4+5
dec. 10	17%	39%	36%	6%	2%	92%	74%	56%
mar. 11	16%	39%	35%	9%	3%	90%	73%	55%
maj. 11	17%	41%	33%	5%	2%	91%	75%	58%
okt. 11	21%	40%	29%	6%	3%	90%	76%	61%
jan. 12	16%	43%	33%	5%	2%	92%	76%	59%
jun. 12	16%	39%	32%	7%	4%	87%	71%	55%
sep. 12	23%	37%	31%	5%	3%	91%	76%	60%
jan. 13	16%	42%	35%	4%	4%	93%	76%	58%
jun. 13	16%	43%	32%	7%	2%	91%	75%	59%

Vir: Politbarometer (Kurdija et al., 2014).

³⁰ Dostopno na http://www.cjm.si/ul/2013C/SUM_2013_13_M.pdf.

Na prvi pogled se zdi, da z binarnim združevanjem najdemo določeno stopnjo ujemanja med Eurobarometrom in Politbarometrom v višini odmere, a te ne moremo potrditi, ker bi morali rezultat preračunavati na letna oz. polletna povprečja ali pa primerjati meritve, ki so si časovno najbližje. Ključno pa je, da razlik (četudi majhnih) ne moremo enostavno pripisati družbenim okoliščinam. Za to so v večji meri lahko zaslužne metodološke okoliščine vsakega konkretnega instrumenta oz. raziskave. Poleg že omenjenih velja omeniti pogosto zapostavljene dejavnike, kot so umeščenost (vrstni red) vprašanj, vsebinski kontekst vprašalnika oz. sklopa, kjer se vprašanje nahaja, pa vse do tega, kdo je izvajalec – njegova prepoznavnost ipd.³¹

Tabela 5: PODATKI IZ RAZISKAV ESS (SJM) Z LESTVICO OD 0 DO 10 (VRSTE SEŠTEVKOV IN POSKUS PRIMERJAVE Z DELEŽEM »ZADOVOLJNIH« IZ EUROBAROMETRA³²; OPREDELJENI ANKETIRANCI)

Raziskave ESS (SJM)	Seštevek od 0 do 4	5	Seštevek od 6 do 10	Seštevek od 5 do 10	Polovica deleža ocene 5 + seštevek deležev od 6 do 10	Eurobarometer (delež zadovoljnih z življenjem)
2002	14,2%	19,4%	65,1%	84,5%	74,8%	
2004	9,1%	19,3%	71,4%	90,7%	81,1%	90,0%
2006	10,2%	15,8%	73,6%	89,4%	81,5%	88,0%
2008	11,6%	14,7%	72,7%	87,4%	80,1%	87,0%
2010	10,5%	16,7%	72,2%	88,9%	80,6%	85,0%
2012	11,4%	15,5%	72,7%	88,2%	80,5%	85,0%
2013*	10,9%	16,6%	72,5%	89,1%	80,8%	82,0%
2014	15,6%	17,1%	66,9%	84,0%	75,5%	82,5%

Vir: ESS 2002–2014 (Kurdija et al., 2013, podatki za leto 2014 so v pripravi).

* Za leto 2013 navajamo podatek iz raziskave SJM 2013 (Hafner-Fink et al., 2014), ki v Sloveniji v veliki meri sloni na primerljivi metodologiji raziskave ESS.

V zgornjih tabelarnih prikazih so različni »derivati« deleža zadovoljnih z življenjem, ki ga beležijo različne raziskave. Prikazi so v obliki seštevkov vrednosti na polu lestvice zadovoljnih. Čeprav so v poročilih in analizah tovrstnih kazalnikov povprečja pogosto izhodiščni podatek – še posebej če ta temelji na »čisti« lestvični oceni, smo v predhodnih tabelah

³¹ Ta dilema je v vsebinskem smislu bolj relevantna, če gre za politično občutljiva vprašanja. Sicer pa lahko ugled izvajalca vpliva na stopnjo sodelovanja v raziskavi, kar posredno lahko vpliva tudi na rezultat. Na splošno velja, da bolj prepoznavni izvajalci raziskav dosegajo višjo realizacijo vzorca, kar je eden od pomembnih dejavnikov kakovosti podatkov.

³² Dostopno na: http://ec.europa.eu/public_opinion/cf/index_en.cfm.

predvsem sledili odgovoru na vprašanje: *Kolikšen je delež zadovoljnih ljudi v Sloveniji?*³³ Naloga je težavna, saj na ravni kategorij oz. na ravni razumevanja vrednosti nimamo definitivnih opredelitev, kje na lestvici se začne zadovoljstvo. V čisti interpretaciji podatka je to mogoče le pri vprašanju, ki je oblikovano s pomočjo lestvice z jasno ubeseditvijo odgovorov pri vsaki posamezni vrednosti, ali pa celo v obliki, ki bi omogočala čisto binarno dilemo: *zadovoljni/nezadovoljni*. Pa vendarle, gre za eksplorativni test, v katerem različni scenariji preračunavanja kažejo, kako različna orodja dajo različne rezultate, četudi se zdi, da vsa merijo isto stvar. V tem smislu je prikazan sklop tabel neuspešen poskus iskanja možnih oblik podatkovnega prikaza, ki bi pokazal možen vzorec ujemanja v kvantumu ocenjenega zadovoljstva s podatkom, ki ga denimo beleži Eurobarometer.

Primerjava med raziskavami pokaže predvsem dejstvo, da podatke težko neposredno primerjamo tako, da bi v njih iskali prekrivanja oziroma podatkovno primerljivost na ravni deležev vrednosti (oz. njihovih seštevcev). Čeprav lahko najdemo določene podobnosti (Tabela 5), je jasno, da razlike so in da je odločitev o tem, kaj je najboljša strategija za prikazovanje »zadovoljnih«, bolj kot ne težavna. Manj težav bi morda imeli s primerjavami na ravni povprečij, kjer na oceno vpliva celotna lestvica, ali pa, na primer, če bi lestvice standardizirali. A tudi tu ni zagotovila, da bi zlahka primerjali raziskave med seboj. To pa seveda ne pomeni, da vsaka od raziskav v svojem pristopu ni verodostojna. Po svoje jo potrjujejo že stabilne odmere znotraj posameznega raziskovalnega dizajna. Iz česar je moč sklepati, kot se izkaže pogosto, da so raziskave bolj kot ne primerljive predvsem same s seboj. Za ilustracijo tega v nadaljevanju navajamo podatke – tokrat povprečne ocene – zadovoljstva z življenjem iz raziskave ESS.

Pogled na podatke o splošnem zadovoljstvu z življenjem v Sloveniji (primer Evropske družboslovne raziskave – ESS)

Namen prispevka v prvi vrsti ni podrobna analiza podatkov, ki bi dala nesporen odgovor na vprašanje o deležu zadovoljnih, kot tudi ne odgovora na pogosto zastavljeno vprašanje o razhajanju med stopnjo zadovoljstva in stopnjo materialnih pogojev, v katerih živijo ljudje oz. stopnjo kriznosti razmer v Sloveniji.³⁴ Cilj je predstaviti pomembnost, razvoj in pojavne oblike kazalnika ter pokazati njegove primerjalne prednosti. V seriji omenjenih

³³ To izhaja tudi iz potrebe po vrsti in načinu dosedanjega (primerljivega) poročanja v okviru analiz in poročil UMAR s tega področja.

³⁴ To vprašanje napotuje k dodatni poglobljeni analizi iz serije obstoječih podatkov. Zanimiv in obetaven poskus te vrste predstavlja prispevek Burgerja in Gonze: *Subjective Well-Being during the 2008 Economic Crisis: Identification of Mediating and Moderating Factors (na podatkih ESS)*. (Burger, Gonza, 2016; še v pripravi).

raziskav, kjer je kazalnik vključen, se glede na odprt dostop do podatkov odločamo za ilustrativni prikaz iz serije raziskav ESS. Kljub temu, da naš temeljni namen ni vsebinski pregled in analiza podatkov, se nam zdi primerno pokazati nekaj osnovnih medčasovnih primerjav ocene splošnega zadovoljstva z življenjem in njegovo strukturno dinamiko (v primerjavi z enim od standardnih ekonomskih kazalnikov: stopnjo brezposelnosti). Izhajamo iz podatkovne serije ESS od prvega do sedmega vala: ESS 2002 (N = 1519), ESS 2004 (N = 1442), ESS 2006 (N = 1476), ESS 2008 (N = 1286), ESS 2010 (N = 1403), ESS 2012 (N = 1257) in ESS 2014 (N = 1224) (Kurdija, 2013, podatki za leto 2014 so v pripravi).

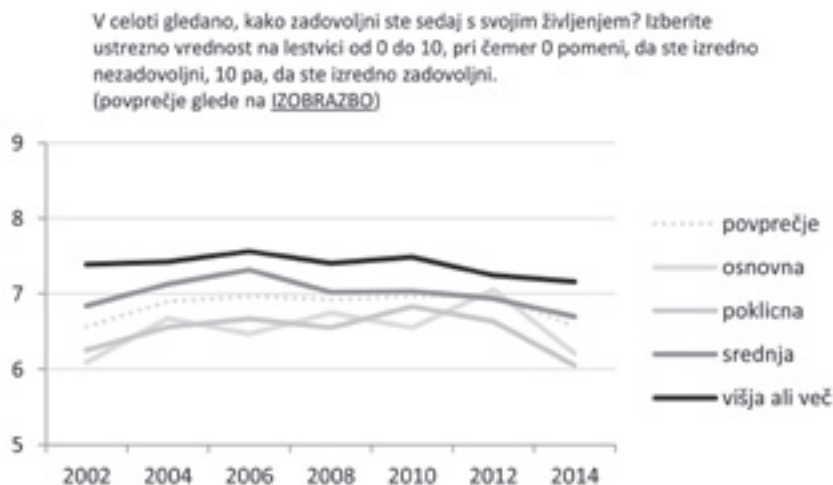
Za prikaz smo torej vzeli temeljno vprašanje o zadovoljstvu z življenjem v primerjavi z dvema izbranimi kontrolnima spremenljivkama. In sicer: glede na izobrazbo, združeno v štiri osnovne kategorije (osnovna, poklicna, srednja, višja ali več), in glede na zadovoljstvo z dohodkom v gospodinjstvu (trije možni odgovori: *brez težav se preživljamo*, *ravno shajamo*, *težko se preživljamo*).

Graf 1. ZADOVOLJSTVO Z ŽIVLJENJEM V RAZISKAVI ESS – SUMARNI PODATEK

Vir: ESS 2002–2014 (Kurdija, 2013 et al.); podatki za leto 2014 so v pripravi.

Graf 2. ZADOVOLJSTVO Z ŽIVLJENJEM V RAZISKAVI ESS – GLEDE NA IZOBRAZBO

Vir: ESS 2002–2014 (Kurdija, 2013 et al.); podatki za leto 2014 so v pripravi.

Graf 3. ZADOVOLJSTVO Z ŽIVLJENJEM V RAZISKAVI ESS – GLEDE NA ZADOVOLJSTVO Z DOHODKOM

Vir: ESS 2002–2014 (Kurdija, 2013 et al.); podatki za leto 2014 so v pripravi.

Graf 4: POVPREČNA LETNA STOPNJA BREZPOSELNOSTI 2001–2014

Vir: SURS (2015).

Kot rečeno, se konkurenčna prednost raziskav iz programa SJM kaže predvsem v velikih primerjalnih možnostih – tako v smislu mednarodnih primerjav (število držav), še posebej pa takrat, ko govorimo o medčasovnih primerjavah. Nekatere izmed indikacij imajo večdesetletno primerjalno zgodovino. Raziskava ESS je sicer najmlajša iz serije mednarodnih raziskav, a kljub temu že omogoča primerjavo za več kot desetletje. Podatke imamo torej od leta 2002.

Zgornji štirje grafikoni kažejo dve temeljni značilnosti. Najprej to, da je stopnja zadovoljstva v obdobju merjenja relativno stabilna, še posebej v obdobju od 2004 do 2012. Delna odstopanja beležimo pri prvi in – kar je indikativno – pri zadnji meritvi. Glede na to, da čas merjenja zajema tudi obdobje krize, torej čas od 2008 naprej, se zastavlja vprašanje, zakaj instrument ne kaže sinhrono odzivnosti na krizo na enak način, kot bi to denimo lahko pokazali kateri od drugih kazalnikov (npr. stopnja brezposelnosti). Je morda kazalnik preveč robusten, da bi se v njem ne izražala kritičnost razmer, v kateri se je v času krize znašla Slovenija? Ali pa nemara meri nekaj, kar je težko neposredno prevedljivo v instrument za merjenje kriznosti razmer. Razlog ni ne eno ne drugo.

Zdi se, da časovno stabilnost kazalnika *splošno zadovoljstvo z življenjem* določa njegova večplastnost. V sebi združuje številne komponente, ki so za posameznika pomembne in izhajajo tako iz njegove aktualne družbene stvarnosti kot tudi iz projekcij, pričakovanj in posameznikovega optimizma. Lahko bi rekli, da se ta ocena oblikuje sintezno tudi s časovnega vidika, upoštevajo se pretekle izkušnje, trenutna situacija, kot tudi pričakovanja in

perspektive. Predvsem za družbe v tranziciji velja, da so ocene med ljudmi pogosto manj kritične, kot bi pričakovali; glede na trenutno stanje tudi na račun pričakovanj, ki jih imajo ljudje v prihodnosti (npr.: Life in Transition Survey, 2010). Seveda se ta navidezni javnomnenjski odpustek z vztrajnostjo kriznih razmer sčasoma zmanjšuje. Če trajanju krize ni videti konca, se optimizem in pričakovanja začenjajo izgubljati. Nekako podobno je kot v primeru slabih napovedi pri osebnem zdravju – marsikdo je pripravljen izreči relativno dobro splošno samooceno zdravja, tudi če trenutno boleha ali ima začasne težave, zelo malo verjetno pa v primeru, ko za dober izid posameznikovega zdravja ni več obetov oz. jih tudi daljše časovno obdobje ne nakazuje.

Neujemanje ekonomskega in socialnega kazalnika je tako samo navidezno. Ko smo omenili, je v srži socialnega kazalnika *zadovoljstvo z življenjem*, da gre onstran specifičnih ekonomskih statistik, torej je neskladje oz. odstopanje najmanj dopustno, če ne pričakovano. Če bi se kazalniki bolj ali manj prekrivali, bi bil pravzaprav odveč, saj bi za oceno družbene uspešnosti povsem zadostovali klasični ekonomski kazalniki.³⁵ Zgolj za primerjavo v Grafu 4 prikazujemo enega izmed teh kazalnikov – stopnjo brezposelnosti. Vidimo, da je oblika krivulje dokaj različna od tiste, ki jo beležimo pri kazalniku *zadovoljstvo z življenjem*. Kriznost razmer, ki jo kaže linija brezposelnosti na točki 2008, se ne izrazi tudi na Grafu 1, kjer je kazalnik relativno stabilen. S povprečno oceno izraženo *splošno zadovoljstvo z življenjem* torej ne sledi povsem (ekonomskemu) statističnemu kazalniku.

Kot rečeno, gre za odstopanja, ki niso nepričakovana in so posledica razlik v naravi kazalnika. Odstopanja in razlike pri subjektivnih kazalnikih literatura obravnava različno. Od *primerjalne teorije* (Easterlin, 1974), kjer se ocena oblikuje na podlagi relativnih razlik v posameznikovem referenčnem okolju, *folklorne teorije* (glej npr. Inglehart, 1990), ki poudarja vrednotna nagnjenja (nacionalni karakter) pri izrekanju ocen, pa do t. i. *teorije življenjskega okolja* – (angl. *livability theory*; glej npr. Veenhoven, 2006), ki sloni na predpostavki, da so posameznikove ocene odvisne od družbenega okolja – torej od stopnje prepoznavanja lastnega okolja (države) kot okolja, kjer je izražena skrb za posameznikovo blaginjo (angl. *welfare*).³⁶ Več teoretskih razlag torej poskuša najti odgovore na vprašanje, zakaj nastajajo razlike pri ocenah splošnega zadovoljstva z življenjem – bodisi da gre za strukturne

³⁵ V ta sklop sodijo gospodarska rast (BDP), inflacija, stopnja brezposelnosti, proračunski primanjkljaj in zunanjetrgovinski primanjkljaj.

³⁶ To bi v grobem lahko veljalo tudi za Slovenijo. Opazne so zadovoljive, predvsem pa stabilne ocene kazalnika o splošnem zadovoljstvu in tudi ocene na nekaterih posameznih področjih. Ljudje so primerjalno gledano dokaj zadovoljni z zdravstvenim sistemom, s finančno situacijo v gospodinjstvu in z osebno zaposlitveno situacijo (UMAR, 2015).

razlike, razlike med različnimi družbenimi okolji ali pa za razlike, ki nastanejo v določenem časovnem obdobju.

Podobna izhodišča lahko upoštevamo tudi pri ocenjevanju strukturnih razlik pri kazalniku *zadovoljstvo z življenjem*, ki jih v omejenem obsegu ilustrirata Graf 2 in Graf 3. Za razumevanje relativnega, tendenčnega dviga splošnega zadovoljstva (predvsem do leta 2012) v skupini z najnižjo izobrazbo in skupini tistih, ki se glede na materialne pogoje najtežje preživljajo, velja omeniti dvoje. Prvič, ljudje zaradi krize še vedno relativno dobro ocenjujejo sedanje stanje, tudi zaradi bojazni, da se bodo razmere še poslabšale. Govorimo o krizni adaptaciji. Polega tega imajo lahko ljudje iz nižjih družbenih slojev občutek »večje vključenosti«, občutek, »da so vsi v istem čolnu«. Vidijo namreč, da tudi višji družbeni sloji začenjajo plačevati ceno vsesplošne krize (povečana brezposelnost, odpuščanje, ukinjanje bonitet, zniževanje plač ipd.). Drugič, gre za nekakšno priznanje, da temeljni postulati socialne države (kljub vse večjem omejevanju) še vedno delujejo. Z vsemi nadaljnjimi ukrepi pa se v javnosti vse bolj krepi strah pred razpadom le-teh, saj jim je javno mnenje ves čas tranzicije izrekalo značilno podporo (Ule, Malnar, Kurdija, 2014). Obenem pa je tudi opazno, da se netipičnost strukturnih odstopanj z meritvijo 2014 spet zmanjšuje. Vztrajnost kriznih razmer oziroma njej podaljšek – kljub v zadnjem času nekoliko bolj obetajočim ocenam – pa kaže, da počasi pojenja tudi zaloga optimizma, še posebej znotraj tistih kategorij, ki so bile bolj pod udarom v času krize.

Iskanje odgovorov, predvsem za strukturna odstopanja, je kompleksno in si zasluži najmanj poseben prispevek, ki zahteva dodatne in poglobljene analize razlik in razlogov zanje. Pričujoče besedilo, kot rečeno, nima teh ambicij. Naloga, ki smo si jo zadali na tem mestu, je predvsem konceptualna umestitev kazalnika *zadovoljstvo z življenjem* v vrsti primerjalnih (ne)ekonomskih kazalnikov, predstavitev njegovih značilnosti in njegovih konkretnih operacionalizacij ter – kot neke vrste uvod v podatkovni prikaz – predstavitev nekaterih podatkov iz programa raziskav Slovensko javno mnenje.

Sklep

Dejstvo, da je od leta 2010 kazalnik *zadovoljstvo z življenjem* vključen v Poročilo Združenih narodov o človekovem razvoju, da je od leta 2011 vključen v OECD-jev kazalnik *boljše življenje*, da je vključen v Evropsko raziskavo o življenjskih pogojih (SURS) in vrsto infrastrukturnih družboslovnih projektov (npr. ESS) ter ne nazadnje, da je od leta 2011 kot samostojni kazalnik vključen tudi v Poročilo o razvoju in v sklop kazalnikov blaginje (UMAR, 2012), daje vtis o velikem pomenu in vlogi omenjenega kazalnika, ki pa ga ta v okviru širše obravnave zares še ni deležen. Kazalnik ima potencial, da postane najpomembnejši kazalnik *onstran BDP* paradigme, torej ključni

socialni kazalnik, ki je vsaj enakovreden, če ne celo nadrejen ekonomskemu BDP kazalniku.³⁷

Ko govorimo o informacijski vrednosti kazalnika *zadovoljstvo z življenjem*, ki opredeljuje kvaliteto in smer izvajanja politik, bi ta lahko v marsičem nadomestil ali pa vsaj v veliki meri dopolnil nekatere od uveljavljenih ekonomskih kazalnikov. Politika se še vedno skoraj izključno naslanja na ekonomske kazalnike, kar izhaja delno iz inertnosti prevladujočih pristopov za analizo družb in delno iz prepričanja, da so modeli, vzpostavljeni v 30-tih letih prejšnjega stoletja, še vedno najboljši za oceno uspešnosti družb. Spremembe v zadnjih desetletjih, še posebej od vzpona neoliberalne paradigme v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, pa kažejo, da so ti kazalci v veliki meri nezadostni, v določeni meri pa celo zavajajoči (Karabell, 2014).

Nekritično pa bi bilo trditi, da je samostojna (enotna) odmera kazalnika *zadovoljstvo z življenjem* brez pomanjkljivosti. Kazalnik se zdi manj uporaben predvsem kot orodje za izbiro med alternativnimi politikami. Zakriva namreč svojo sestavo oz. sestavine, elemente, na podlagi katerih se oblikuje. Poskusi njegove analitske dekompozicije obstajajo, sploh na ravni konkretnih raziskav in za določena družbena okolja. S tem pa se na specifični ravni lahko izgublja njegova univerzalnost. Menimo, da je predvsem v tem razlog za negotovost njegove širše uporabnosti. Kazalnik je namreč brez poznavanja njegovih subjektivnih determinant, specifičnih, uteženih vrednosti posameznih komponent težje interpretirati kot v primeru vnaprej definiranih sinteznih indeksov.

Tisto, kar se kaže kot njegova pomanjkljivost, mora postati predvsem pomemben raziskovalni motiv za področje družboslovja, ki meri na analizo in oceno družbene uspešnosti. Ob splošni (enotni) oceni, ki jo ponuja kazalnik, nas mora prav tako zanimati, kaj so komponente splošnega zadovoljstva z življenjem v Sloveniji in katere med njimi največ pripomorejo k dokaj visoki in relativno stabilni oceni, ki jo beležimo v Sloveniji. Nadaljnje raziskovalne korake vidimo predvsem v smeri podrobnejše analize podatkov, ki jih ponujajo prej omenjene raziskave (npr. ESS, SJM, EU-SILC ipd.). Še posebej relevantne se glede tega zdijo primerjave v času in prostoru, kar mnoge od omenjenih raziskav (iz programa SJM) tudi omogočajo. Rezultati takšne analize bi ponudili možnosti tudi za načrtovanje specifičnih resornih politik v prihodnosti in ne zgolj možnosti za ocenjevanje pretekle sedanjosti oz. preteklih političnih odločitev. A to velja zgolj kot dodaten razmislek

³⁷ Na pomembnost kazalnika kaže tudi dejstvo, da je v letu 2015 Eurostat prvič izdal publikacijo z naslovom *Kvaliteta življenja (Quality of life)*, v kateri predstavlja modul o zadovoljstvu (angl. *subjectiv well-being*), ki je bil poskusno vključen v Evropsko raziskavo o življenjskih pogojih (EU-SILC). Gre za niz subjektivnih ocen različnih vidikov življenja, ki so povezani s podatki o dohodku, izobrazbi, delovni aktivnosti, finančni situaciji, stopnjo tveganja revščine ipd. Kazalnik splošno zadovoljstvo z življenjem imenujejo »subjektivni večrazsežnostni indikator zadovoljstva z življenjem«.

o tem, kaj kazalnik v perspektivi lahko nudi. Tisto, kar se zdi pomembno na tem mestu, je predvsem potreba po njegovem uveljavljanju in umeščanju v strokovni, politični in ne nazadnje tudi medijski prostor. Uspeh vidimo že v tem, da si kazalnik utrdi mesto med drugimi uveljavljenimi kazalniki, s katerimi merimo uspešnost razvoja družbe. Pri tem pa gre za relevanten razmislek o tem, iz katerih izhodišč naj v družbi ocenjujemo njene dosežke in v kateri smeri vidimo njene razvojne perspektive. Zadovoljstvo z življenjem bi moralo postati družbeno priznani cilj sam po sebi, kar BDP in njegova rast nista nujno več.

LITERATURA

- Beetham, David (1994): *Defining and measuring democracy*. London: Sage Publications.
- Burger, Anže in Gregor Gonza (2016): *Subjective Well-Being during the 2008 Economic Crisis: Identification of Mediating and Moderating Factors*, Predavanje v okviru Odprtih terminov za znanost na FDV. Izvedeno 10. marca 2016. Prispevek je še v pripravi.
- DeFloor, Bart in Luc van Ootegem (2008): Using 'functioning and capabilities' to assess individual well-being (contribution to the Working Package 1 of the project WELLBEBE).
- Diener, Ed (2006): Guidelines for national indicators of subjective well-being and ill-being. *Applied Research in Quality of Life*, 1, 151-157.
- Easterlin, Richard A. (2013): *Happiness and Economic Growth: The Evidence*. IZA DP No. 7187.
- Easterlin, Richard A. (1974): Does economic growth improve the human lot? Some empirical evidence. V: P David & M Reder (eds) *Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honor of Moses Abramowitz*; New York: Academic Press, Inc.
- ESS (2010): Module on Personal and social well-being. Dostopno na: http://www.europeansocialsurvey.org/index.php?option=com_content&view=article&id=320:new-question-design-teams-for-ess-round-6-selected&catid=22:news&Itemid=48.
- Eurofound (2012): *Third European Quality of Life Survey - Quality of life in Europe: Impacts of the crisis*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- Frey, Bruno et al. (2008): *Happiness - A Revolution in Economics*, The MIT Press Cambridge, Massachusetts London, England, 2008.
- Frey, Bruno (2007): *Beyond GDP- Measuring progress, true wealth and the well-being of nations*. Conference Proceedings, p. 36. Dostopno na: http://ec.europa.eu/environment/beyond_gdp/proceedings/bgdp_proceedings_full.pdf.
- Hafner-Fink, Mitja et al. (2014): *SJM 2013/3, Mednarodna raziskava Nacionalna identiteta, mednarodna raziskava Razumevanje vloge državljana in Ogledalo javnega mnenja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov, 2014.

- Inglehart, Ronald (1990): *Culture Shift in Advanced Industrial Society*, Princeton University Press, New York.
- Judge, Timothy et al. (2002): *Five-Factor Model of Personality and Job Satisfaction: A Meta-Analysis*, *Journal of Applied Psychology* Copyright 2002 by the American Psychological Association, Inc. 2002, Vol. 87, No. 3, 530–541.
- Karabell, Zachary (2014): (Mis)leading Indicators, Why Our Economic Numbers Distort Reality, Dostopno na: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2014-02-12/misleading-indicators>.
- Korošec, Valerija (2010): *Pomen kazalnika 'splošno zadovoljstvo'*, Statistični dnevi, SURS, 2010.
- Kurdija, Slavko (2011): *Razvoj in značilnosti telefonskega anketiranja : primerjalni vidiki metode*. V: TOŠ, Niko (ur.), Müller, Karl H. (ur.). *Primerjalno družboslovje: metodološki in vsebinski vidiki* (Dokumenti SJM, 18), 2., dopolnjena izd. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, IDV – CJMMK, 2011, str. 377–394.
- Kurdija, Slavko et al. (2014): *Politbarometer 06/14, Slovenija: junij 2014*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov, 2014.
- Kurdija, Slavko et. al. (2013): *Slovensko javno mnenje 2012/2 : Evropska družboslovna raziskava*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov, 2013.
- Life in Transition Survey (2010): <http://microdata.worldbank.org/index.php/catalog/1533> (dostopno 10. 10. 2015).
- Malnar, Brina in Slavko Kurdija (2010): *Evropska družboslovna raziskava: poskus kvalitativnega preskoka v primerjalnem raziskovanju*. V: Niko Toš (ur.), Karl H. Müller (ur.). *Primerjalno družboslovje: metodološki in vsebinski vidiki*, (Dokumenti SJM, 17), Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, IDV – CJMMK: 163–184.
- Malnar, Brina in Slavko Kurdija (2012): *Trends in subjective health assesment between 1981 and 2011 as an indicator of persistent social inequalities*. *Zdravstveno varstvo*, ISSN 0351–0026. 2012, letn. 51, št. 1: 11–20.
- OECD (2012): *what makes for a better life? The determinants of subjective well-being in oecd countries: evidence from the gallup world poll*, oecd: statistics directorate.
- Onkraj BDP v EU (2010), dostopno na: <http://www.beyond-gdp.eu>.
- Ryff, Carol in Corey Lee M. Keyes (1995): *The structure of psychological well-being revisited* *Journal of Personality and Social Psychology* 69: 719–727.
- Stiglitz, Joseph E. et al. (2009): *Measuring economic performance and social progress: the findings of the Stiglitz–Sen–Fitoussi Commission*.
- Svetlik, Ivan (1995): *Kakovost življenja v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Toš, Niko (2011): *Longitudinalni projekt slovenskega empiričnega družboslovja: SJM 1966–2010*. V: Toš, Niko (ur.), Müller, Karl H. (ur.). *Primerjalno družboslovje: metodološki in vsebinski vidiki*, (Dokumenti SJM, 18), 2., dopolnjena izd. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, IDV – CJMMK: 119–160.
- Ule, Mirjana in Slavko Kurdija (2013): *Self-rated health among women and their assessment of the health care system*. *Zdravstveno varstvo*, 52(2): 87–98.

- Ule, Mirjana in Brina Malnar, Slavko Kurdija (2014): Health and medicine in transition, (Sozialwissenschaften beobachten, vol. 3). Wien: Echoraum.
- UMAR (2012): Kazalniki blaginje v Sloveniji 2012, UMAR, Ljubljana.
- UMAR (2014): PoR – Poročilo o razvoju 2014, UMAR, Ljubljana.
- UMAR (2015): Ekonomsko ogledalo, 7-8/2015. UMAR, Ljubljana.
- Veenhoven, Ruut (2006): How do we assess how happy we are? predstavljeno na konferenci: 'New Directions in the Study of Happiness: United States and International Perspectives', University of Notre Dame, USA, October 22-24.
- Veenhoven, Ruut (2012): Social Development And Happiness In Nations, Working Paper 2012-3, International Institute of Social Studies (ISS), Series Indices of Social Development, The Hague.

VIRI:

- Eurobarometer (2014), dostopno na: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb81/eb81_en.htm.
- Hafner-Fink, Mitja et al. (2014): SJM 2013/3, Mednarodna raziskava Nacionalna identiteta, mednarodna raziskava Razumevanje vloge državljana in Ogledalo javnega mnenja. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov, 2014.
- Kurdija, Slavko et al. (2013): Slovensko javno mnenje 2012/2 : Evropska družboslovna raziskava. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov, 2013.
- Kurdija, Slavko et al. (2014): Politbarometer 06/14, Slovenija: junij 2014. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov, 2014.
- SURS, EU-SILC (2014): Podatkovni portal SI-STAT, Demografsko in socialno področje.
- SURS (2015): Podatkovni portal SI-STAT, Demografsko in socialno področje.

Priloga:

Tabela: ZADOVOLJSTVO Z ŽIVLJENJEM, IZ RAZISKAVE ESS (2002–2014),
POVPREČJE NA LESTVICI OD 0 DO 10 GLEDE NA IZOBRAZBO,
DOHODEK, SPOL (Anova test).

Raziskava ESS	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014
N =	1519	1442	1476	1286	1403	1257	1224
Povprečje	6,57	6,90	6,97	6,93	6,97	6,98	6,58
IZOBRAZBA							
osnovna	6,09	6,67	6,47	6,75	6,55	7,06	6,21
poklicna	6,25	6,56	6,67	6,55	6,83	6,64	6,05
srednja	6,84	7,13	7,32	7,02	7,04	6,94	6,70
višja ali več	7,39	7,42	7,56	7,41	7,49	7,25	7,16
sig.	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
ZADOVOLJSTVO Z DOHODKOM							
Brez težav se preživljamo.	7,47	7,65	7,71	7,61	7,69	7,73	7,61
Ravno shajamo.	6,43	6,65	6,83	6,68	6,87	6,85	6,30
Težko se preživljamo.	4,72	5,58	4,77	5,66	5,61	5,92	5,14
sig.	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
SPOL							
moški	6,62	6,81	6,97	7,05	6,96	6,97	6,66
ženski	6,52	6,98	6,97	6,83	6,98	6,99	6,50
sig.	.393	.137	.979	.070	.866	.864	.214

Vir: ESS 2002–2014 (Kurdija, 2013 et al.); podatki za leto 2014 so v pripravi.